

Весна Р. Крајишник¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Центар за српски као страни језик

ГЛАГОЛСКИ ВИД У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Глаголски вид, као бинарна језичка категорија, представља један од најсложенијих система у српском језику. Он у себи садржи неколико различитих аспеката: морфолошки, синтаксички, лексиколошки, семантички. Сви ови аспекти су анализирани у бројној литератури о глаголском виду, али врло мало са становишта и за потребе српског као страног језика. Чак и у уџбеницима за овај предмет проблематици глаголског вида се приступа парцијално и несистематично или се он потпуно игнорише. Један од разлога је свакако комплексност и широка свеобухватност овог система.

Већ на почетним нивоима учења српског језика студенти се сусрећу са видским контрастом глагола. Уколико њихов матерњи (или L2) језик не припада словенској групи језика, само на основу уочавања творбене разлике (префикс + мотивни глагол; мотивни глагол + суфикс; промјена у коријену мотивног глагола), студенти неће схватити видску детерминисаност глагола. Дакле, предавач ће морати већ у раној фази наставе да укаже на законитости употребе глагола одговарајућег трајања, без велике подршке актуелних глотодидактичких средстава.

У раду ће се представити неке законитости које олакшавају препознавање одговарајућег облика глагола с обзиром на видски статус и његову адекватну употребу у језичком исказу.

Кључне ријечи: глаголски вид, српски као страни језик, творба ријечи.

1. Увод

Глаголима, као једној од најважнијих врста ријечи, у стручној јавности посвећена је велика пажња. „Глагол је као лексичко-граматичка врста речи један од најважнијих структурних елемената граматички обликованог исказа, а тиме и језика и његове комуникативне функције” (Тошовић 1995: 7). Анализи глагола у српском језику приступано је са различитих аспеката

¹ krajisnikv@gmail.com

– историјском, фоно-морфолошком, творбеном, семантичком, рекцијском итд. Ово не чуди с обзиром на многе граматичке категорије које одликују ову врсту ријечи: глаголско вријеме, глаголски начин, глаголско лице, глаголски род, глаголски вид, потврдност/одричност, граматички број и граматички род (Станојчић & Поповић 1997: 97). „У систему језика глаголу припада посебно место. Због своје широке семантичке базе, лексичке слојевитости, обличке разноврсности и изузетне сликовитости у изражајности, он, уз именицу, представља основну врсту речи. [...] Свака комуникација почива на глаголу јер је он језичко средство које омогућава да се ванјезичка реалност искаже у пуној својој дијалектици” (Вујовић 2018: 40).

Једна од најтежих глаголских категорија јесте глаголски вид јер он једини није подложен граматичком систему, већ је углавном дефинисан семантичком. Ово матерњим говорницима српског језика не представља никакав проблем, сложену семантичку и творбен структуру усвајају заједно са осталим системима српског језика, те они скоро никад не гријеше у његовој употреби.

У српским граматикама глаголски вид се дефинише као ток времена који је у основи садржаја глагола, односно његове временске ограничености или неограничености (Симић 2001: 171). На основу тога глаголи у српском језику се дијеле на имперфективне (несвршене), перфективне (свршене) и двовидске, при чему се имперфективни глаголи дијеле на два типа – дуративне и итеративне, а перфективни на тренутно-свршене, почетно-свршене, завршно-свршене и неодређено-свршене (Станојчић & Поповић 1997: 97). П. Мразовић, пак, сматра да је глаголски вид бинарна граматичка категорија, издвајајући двовидске глаголе, на основу које се сви глаголи дијеле у двије групе са граматичким значењем перфективности и имперфективности (Mrazović 2009: 80). Она уводи и термин *асиметрична корелација* под којим се подразумеива да су „перфективни глаголи обележени (маркирани) као недељива, окончана целина која је извршена од почетка до краја и која не зависи од контекста, док су имперфективни глаголи немаркирани, неспецификовани, неутрални у том погледу и своје специјално значење добијају тек у контексту” (Mrazović 2009: 81).

Из свега наведеног очигледно је да се ради о веома сложеном граматичком и семантичком систему. Када овакав систем треба представити страним студентима, предавач или аутор уџбеника се налази пред великим изазовом. „Као и у другим словенским језицима, глаголски вид (аспект) представља значајну тешкоћу за странце који уче српски. Вид не спада у промену глагола, него за сваки поједини глагол треба одредити да ли је по виду свршени (перфективни) или несвршени (имперфективни)” (Клајн 2006: 107). Другим индоевропским језицима је непозната категорија глаголског вида и као нееквивалентна језичка појава представља велики проблем у позиционирању овог система унутар матерњег језика студента који учи

српски језик. „Тај лингвистички појам је непознат талијанском језику и то отежава учење страном примаоцу јер ће морати научити препознавати свршене од несвршених глагола, и, оно што је најзначајније, морат ће научити да их правилно примијени. Проблем је и психолингвистичке нарави јер је тешко прихватити постојање лингвистичког појма који не постоји у систему материнског језика” (Вгео 1986: 56).

Јасно је да је приликом продукције исказа на српском језику неопходно познавати и користити одговарајуће облике глагола с обзиром на њихов временски аспект, и то већ од почетних нивоа језичког знања. Међутим, имајући у виду комплексност овог система, очигледно је да ће се студенти, а и предавачи, сусрести са два кључна проблема: како препознати видски лик глагола (морфолошки аспект) и како га употријебити у исказу (синтаксичко-семантички аспект).

2. Уочавање видског лика глагола

Уколико је глагол, с морфолошке тачке гледишта, прост лексички облик, страни студент неће моћи уочити његов аспект и мораће га научити заједно са његовим значењем. Међутим, када такав глагол служи као мотивни за грађење другачијег видског лика, студенти ће најчешће уочити те промјене (само уколико претходно познају мотивни глагол) и разумјеће да је дошло до промјене у временском значењу, али неће разумјети у ком правцу је извршена та промјена – завршетак радње у потпуности, завршетак почетка радње (код перфективних глагола), једнократно вршење радње у тренутку говорења или итеративност (код имперфективних глагола), или је, уз неку од ових промјена, дошло и до промјене значења глагола.

Промјена глаголског вида се обично врши помоћу префикса (префиксација), помоћу суфикса (суфиксација) или промјеном у основи глагола. Овом приликом је потребно нагласити да је префиксација много једноставнија за препознавање, јер је лако уочити морфему која се додаје на већ познат глагол (уколико није дошло до фонетске промјене на споју префикса и глагола, што је прилично чест случај). Суфиксација и промјена у основи глагола представља већи проблем јер ове промјене често остају „невидљиве” страним студентима и лако их приписују мотивном глаголу. Више од половине изведених глагола настало је процесом перфектизације, додавањем префикса испред имперфективног, али и испред перфективног глагола. „Перфектизација је и иначе најчешћи начин грађења нових речи. Додавање суфикса на перфективне глаголе, међутим, служи готово искључиво (са изузетком суфикса *-ну-*) имперфектизацији перфективних глагола” (Мгазовић 2009: 105). Овим процесима долази до стварања видских парова² или видских

² Видски парови су парови глагола који се разликују по гл. виду, перфективном или имперфективном, али не и по значењу: *јружйиш* – *јружйиш*, *гайи* – *гавайи*, *узейи* – *узимайи*...

низова.³ Творба видских парова је сложен морфолошки процес: префиксација је лексички процес, перфектизација глагола је лексичко-граматичка категорија, а имперфектизација граматичка категорија (Mrazović 2009: 86).

У литератури која се бави овом проблематиком проналазимо врло јасне принципе творбе глагола одређеног глаголског вида. Творба свршеног глагола од мотивног несвршеног (перфектизација) изводи се помоћу суфикса -ну (*ишјаићи – ишјинући, тураићи – турнући...*) или помоћу префикса (*чишјаићи – ирочишјаићи, радјићи – урадијићи, ишјаићи – најшјаићи...*). Творба несвршеног глагола од мотивног свршеног (имперфектизација) врши се на неколико начина: замјеном инфинитивног завршетка -аићи, -ићи или -еићи са -аваићи, -иваићи или -еваићи (*обећаићи – обећаваићи, досадијићи – досађиваићи, усјеићи – усјеваићи...*); додавањем слога -ја испред наставка за инфинитив (*усјаићи – усјајаићи, разбијићи – разбијаићи...*); убацивањем вокала „и” у глаголску основу (*иочеићи – иочињаићи, узетићи – узимаићи...*); заменом вокала „о” вокалом „а” (*иомоћи – иомајаићи, скочијићи – скакаићи...*) (Клајн 2006: 110–111).

Уочавањем префикса (рјеђе суфикса) током читања или слушања садржаја на српском језику, страни студенти лакше уочавају промјену аспектуалности. Проблем настаје онда када они самостално треба да продукују глагол одговарајућег аспекта (током говорења или писања), јер им је непознат творбени процес, односно – којим префиксима, инфиксима или суфиксима се гради глагол другачијег видског лика. Услед тога су принуђени да видске ликове глаголских парова уче као посебне лексеме.

Други проблем страним студентима представља употреба префикса којима се исказују другачије семантичке вриједности у односу на мотивни глагол (*ишјаићи – најшјаићи – гоишјаићи – иошјаићи – уишјаићи...*). Мразовић наводи 23 префикса, од којих је 18 врло продуктивно (Mrazović 2009: 93). Студенти се у оваквим, не ријетким случајевима, „грчевито” хватају за значење префикса, најчешће га поистовјећујући са значењем приједлога који препознају у префиксу, а чије значење им је већ познато (*бацијићи – избацијићи* (бацити из нечега) – *убацијићи* (бацити у нешто), *ићи – гоћи* (ићи до нечега) – *оићићи* (ићи од нечега) итд.). О томе да ли су префикси исто што и приједлози, прије свега са творбеног аспекта глагола (композиција или префиксација као посебан творбени формат), налазимо различита мишљења у граматикама – од оних аутора који сматрају да већина префикса јесу приједлози, до оних који то оповргавају. Иако су неки од најфреквентнијих префикса и по облику и по значењу идентични приједлозима, Клајн сматра да такви префикси „не обављају пред-

³ Видски низови су групе од обично три или више глагола, од којих је први имперфективни и мотивни, други је перфективни добијен перфектизацијом, а трећи је имперфективни добијен од перфективног процесом суфиксације: *ишјаићи – заишјаићи – заишјиваићи, мислијићи – смислијићи – смисљаићи...*

лошку него прилошку функцију: избацити – бацити напоље, упасти – пасти унутра, потписати – писати доле” (Клајн 2002: 178). Слично мишљење дијели и Р. Драгићевић. „Предлог као врста речи и префикс као творбени формат представљају јединице које припадају различитим нивоима и није могуће њихово изједначавање. Предлог је слободна јединица (тј. лексема), а префикс је везана, неслободна јединица (тј. морфема).” (Драгићевић 2020: 142).

Упркос аргументованим мишљењима да префикс и приједлог са творбеног становишта нису исте јединице, страним студентима треба омогућити, кад год за то постоји прилика, њихово повезивање на семантичком нивоу јер им то умногоме олакшава разумијевање значења и употребу одговарајућих видских ликова. Међутим, и у оваквим случајевима долази до бројних проблема. Поред тога што различити префикси са истим мотивним глаголом стварају нове нијансе значења, исти префикс са другим глаголом уноси сасвим другачије значење. Тако П. Мразовић, бавећи се анализом значења глагола са префиксима, наводи бројна значења глагола са истим префиксом. Овом приликом ћемо указати на значења једног од њих, који страни студенти повезују са значењем приједлога од кога је настао.

на- а) Ставити нешто на горњи или спољни део нечега или тамо доспети:

набецаџиџи, налџиџиџи, налџеџиџи, намџиџиџи, неџиџи.

б) Завршити радњу, довести до резултата – резултативно значење: *нахреџиџи, неџиџи, наџиџи, неџиџи, несликаџиџи, наџиџи.*

в) Извршити радњу у великој мери – сативно значење:

неџекаџи се, начџиџи се, неџедаџи се, наџиџи, наџиџи се.

г) Сам почетак радње, мали део почетка радње – инхоативно значење:

нечуџи, наџреџи, наџџиџи, неџиџи, неџиџи, неџреџи

(Мразовић 2009: 95).

Као што се из наведеног види, само прво значење префикса *на-* одговара значењу приједлога *на*, а сва друга значења немају ту семантичку вриједност. Исто је и са другим префиксима који су настали од приједлога и та полисемичност префикса јако збуњује стране студенте и утиче на врло честе грешке у употреби одговарајућег глаголског облика.

Трећи проблем са којим се студенти суочавају у процесу усвајања овог језичког система јесте појава видских низова који настају ланчаном творбом видских ликова. „Перфектизирани и имперфектизирани глаголи увек су у видском пару (*чиџиџи – џрочиџиџи, џрекоџиџи – џрекоџаџиџи*), чак и онда када се јављају у примерима „ланчане” творбе: *џиџиџи → џреџиџиџи → џреџиџиџиџи → исџреџиџиџиџи*. [...] Бинарност произилази из творбеног механизма: увек се од једног глагола гради други – од имперфективног

перфективни (префиксацијом и суфиксом *-ну-* / *-не-*) и од перфективног имперфективни (суфиксацијом)” (Стакић 2009: 121). Ова појава се, срећом, не сусреће често на почетним нивоима учења српског језика, али ће се студенти сигурно срести са њом у даљем процесу усвајања језика.

Имајући у виду све наведено, лако је закључити да страним студентима није лако да препознају видски лик глагола, а још теже им је да сами изведу глагол другачијег аспекта поштујући сложене фоно-морфолошке принципе творбе.

3. Употреба одговарајућег видског лика

Глаголи, као и све друге врсте ријечи, имају своја основна значења. Међутим, творбеним процесима, као што смо видјели, долази до другачијих облика глагола, како са становишта његовог аспекта, тако и са становишта значења. Семантика исказа је примарна чињеница која изискује употребу одговарајућег видског лика глагола доводећи предаваче српског као страног језика често у беспомоћну ситуацију. Наиме, у жељи да олакшају усвајање ове глаголске категорије страним студентима, и често на захтјев студената, они морају да осмисле прагматичан систем који ће омогућити студентима да науче и примјене правила (као и за све друге граматичке системе). Крећући се по пипкавом терену синтаксе и семантике, можемо издвојити нека правила, од којих су нека од њих флексибилна и њихова примјена зависи од значења исказа.

ПЕРФЕКТИВНИ ГЛАГОЛИ	ИМПЕРФЕКТИВНИ ГЛАГОЛИ
<ul style="list-style-type: none"> • Означавају радњу која се десила и завршила; радњу која се десила само једанпут. • Не могу да стоје у презенту, осим послје неких глагола (<i>ишребаиши, жељеиши, мораиши, хијеиши, вољеиши, ићи...</i>), или у неким зависним реченицама. • Могу да стоје у перфекту и у футуру.⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> • Означавају радњу која се дешава управо сада и није завршена; радњу која се понавља. • Могу да стоје и у презенту и у перфекту и у футуру. • *Користе се послје прилога и прилошких конструкција са значењем времена: <i>честио, увијек, још увијек, ријешко, дуго, свакој дана, обично...</i>⁵ • *Користе се када постоји квалификатор за дужину трајања радње: <i>ири саиша, иеиш дана...</i> • Користе се после фазних глагола: <i>почеиши, наставиши, пресиши.</i>

⁴ Студенти често поистовјећују термин *перфективни* са термином *перфекан*, што доводи до увјерења да перфективни глаголи могу да стоје само у перфекту.

⁵ Знаком * су означене правила која не морају нужно да захтијевају употребу имперфективног глагола, већ се може употријебити и перфективни у зависности од информације која треба да се исказе (*Свакој дана иијем чај.*, али: *Свакој дана иоијем чај. Пеиш дана сам чиишала књиу.*, али: *За иеиш дана сам ирочишала књиу.*).

Сходно овим правилима, студентима се дају и одговарајуће вјежбе. Тип вјежби за увјежбавање глаголског вида је прилично униформан, како у уџбеницима, тако и у наставничким материјалима. Дају се реченице у којима недостаје глагол, а у загради се дају два видска лика глагола. Студент треба да допуни реченицу глаголом одговарајућег видског лика. У томе му помаже контекст и, обично, неки квалификатор који упућује на правилан видски лик. У појединим примјерима је могуће употријебити оба глаголска облика и тада предавач мора указати студентима на промјену значења информације. Нпр.:

- Сваког дана _____ (учити, научити).
- Јуче је _____ рано (устати, устајати).
- Мораш сутра да ми _____ књигу (вратити, враћати).
- Три дана је _____ киша (пасти, падати).
- Дуго је _____ о испиту (размишљати, размислити).
- *Она сваки дан _____ јогурт и млеко (купити, куповати).
- *Волим да _____ по граду (шетати, прошетати).
- *Ову књигу сам _____ пре две године (читати, прочитати).
- Марко _____ већ два сата (спавати, заспати).
- *Данас смо _____ две кафе (пити, попити).

Међутим, и када студенти „схвате” значај и употребу глаголског вида и нађу се у ситуацији да та знања треба да практично примјене бирајући један од понуђена два видска лика глагола, често се нађу у недоумици:⁶ „Знам да у овој реченици треба да уиошребим имѿерфекѿнивни глагол, али не знам који је од ова два”.

Како, онда, олакшати страним студентима разумијевање овог проблема? Да ли је могуће на основу облика глагола одредити његов видски лик? Они који су се бавили проучавањем глаголског вида, у вези са овом могућношћу изнијели су прилично децидне закључке.

М. Стевановић наводи примјере глагола који се скоро потпуно облички подударајау, али су различитог глаголског вида (*крениѿи/венуѿи, ређи/ѿеђи, сесѿи/ѿлесѿи, казѿи/базѿи...*) (Стевановић 1986 у: Клајн 2006: 109).

З. Попова сматра да се вид глагола не може ишчитати из облика ријечи него само из везе са временом (2006: 245).

„Нажалост нема никаквих јасно препознатљивих обележја по којима би се могло одредити који је глагол свршен, а који несвршен. Једини сигуран начин је да глагол научимо у контексту и видимо какву радњу изражава” (Клајн 2006: 109).

⁶ Ову недоумицу матерњи говорници једноставно рјешавају – постављањем питања, нпр.: *Да ли ово мођу да радим циђели дан?*, што страним студентима не може помоћи, као и код питања за падеже, јер немају израђен осјећај за српски језик као матерњи говорници.

Слично мишљење износи и М. Спасојевић наглашавајући да се „и вид, као и род код именица, не може недвосмислено одредити само на основу форме (нпр. суфикса или наставка за облик). Говорник приликом усвајања именица и глагола усваја и род именица односно вид глагола” (Спасојевић 2015: 9).

Сви поменути аутори су на основу посматрања појединачних глагола или облички истих глагола закључили да на основу облика глагола није могуће одредити његов вид. Међутим, да ли је могуће установити неку законитост уколико се посматрају парови глагола различитог видског лика који имају исту глаголску основу, без обзира на то да ли се са промјеном њиховог лика мијења значење или не?

4. Графемски и фонолошки аспект глаголског вида

За потребе овог истраживања изабрано је 500 најфреквентнијих глагола, преузетих из различитих електронских и штампаних корпуса глагола српског језика.⁷ Већина глагола је имала своје видске парове, а за мањи дио је додат недостајући видски лик. Двовидски глаголи, као и глаголи који иначе немају свој видски пар (*биџи*, *имаџи*, *хџеџи*...), нису узети у обзир. Оваквим поступком добијен је корпус од укупно 324 видска пара, формиран само по основу видске контрастивности, при чему није узимана у обзир евентуална промјена значење глагола.

4.1. Класификација глагола

Глаголи су класификовани према следећим карактеристикама:

- глаголи са префиксом – 82 видска пара;
- глаголи са суфиксом *-ну* – 11 видских парова;
- глаголи са суфиксима *-ива-*, *-ава-*, *-ева-* – 108 видских парова;
- глаголи са промјеном у основи ријечи или на споју са суфиксом – 103 видска пара;
 - *-иџи* > *-аџи* (са јотовањем) – 24 видска пара;
 - *-иџи* > *-аџи* – 13 видских парова;
 - *ò* > *é* – 19 видских парова;
 - кратак > дуг акценат (са јотовањем) – 4 видска пара;
 - *-иџи* > *-ијаџи* и *-аџи* > *-ајаџи* – 15 видских парова;
 - продужавање основе ријечи различитим наставцима – 28 видских парова;
- глаголи са инфинитивом на *-ћи* – 20 видских парова.

⁷ Листу глагола су ми уступиле колеге др Саша Марјановић и др Никола Радосављевић, аутори рјечника *Srpski glagoli: Konjugacijski rečnik glagola srpskog jezika*, Beograd: Klett, 2019. Они су за потребе Речника формирали корпус од 16.000 глагола српског језика, из чега је, за истраживање у овом раду, издвојено 500 најфреквентнијих. Колегама Марјановићу и Радосављевићу се и овом приликом захваљујем.

4.2. Резултативне анализе

Анализа видских парова урађена је на основу визуелне или аудитивне перцепције.⁸

Глаголи са префиксом: у процесу префиксације префикс се додаје на мотивни несвршени глагол, што перфективни глагол чини дужим за дужину префикса.

утврдити – тврдити	направити – правити	придржати – држати
написати – писати	угледати – гледати	упитати – питати
поверовати – веровати	сачекати – чекати	пребројати – бројати
послати – слати	изгубити – губити	изабрати – бирати
заволети – волети	потрајати – трајати	променити – мењати

Глаголи са суфиксом *-ну* увијек су перфективни, без обзира на то да ли су дужи или краћи од својих имперфективних парњака.

кренути – кретати	истакнути – истицати	кинути – кијати
зовнути – звати	укинути – укидати	покренути – покретати
подигнути – подизати	прекинути – прекидати	поменути – помињати
окренути – окретати	достигнути – достизати	

Глаголи са суфиксима *-ива*, *-ава*, *-ева*: у процесу имперфектизације (најчешће од перфективних глагола са префиксима) додавање инфикса чини да је имперфективни глагол дужи од перфективног. Поред дужег графемског облика, имперфективне глаголе у овој групи карактерише и промјена мјеста акцента – са основе ријечи на суфикс и он је у том случају увијек дугоузлазан.

предати – предавати	задужити – задуживати	дочекати – дочекивати
закључити – закључивати	продужити – продужавати	обећати – обећавати
продати – продавати	усмерити – усмеравати	повезати – повезивати
повећати – повећавати	придружити – придруживати	уништити – уништавати

Глаголи са промјеном у основи ријечи – јотовање: уколико у творбеном процесу имперфективног од перфективног глагола на *-ићи* долази до јотовања, имперфективни глагол је дужи од перфективног. Чак и ако имају исти број графема (*јогсејићи* – *јогсећаћи*), у имперфективном глаголу

⁸ Приказани резултати односе се само на испитивани корпус.

постоји диграф (као последица јотовања) чијим рашчлањивањем се јасно увиђа дужи глаголски облик.

вратити – враћати	подсетити – подсећати	замислити – замишљати
наставити – настављати	заборавити – заборављати	окупити – окупљати
осетити – осећати	започети – започињати	пропустити – пропуштати
поставити – постављати	зауставити – заустављати	јавити – јављати

Глаголи са промјеном у основи рилечи *-ији* > *-аји*: исти поступак творбе као у претходном случају, али без јотовања, доводи до јединствене појаве да су перфективни и имперфективни глаголи исте дужине, али са јасним индикатором (основински наставак *-а*) који указује на имперфективност глагола.

прихватити – прихватати	спремити – спремати	обухватити – обухватати
схватити – схватати	снимити – снимати	одговорити – одговарати
припремити – припремати	ступити – ступати	примити – примати
возити – возати	бацити – бацати	наступити – наступати

Глаголи са промјеном у основи рилечи *-о-* > *-е-*: вокал „о” са краткоузлазним акцентом у перфективном глаголу прелази у вокал „а” са дугоузлазним акцентом у имперфективном глаголу, што га у аудитивној перцепцији чини дужим. Чак и уколико студент није у могућности да чује ову дистинкцију, на имперфективни облик указује вокал „а”, као у претходном случају.

освојити – освајати	погòдити – погађати	рòдити – рађати
догòдити – догађати	уложити – улагати	договòрити – договáрати
пòмоћи – помáгати	отвòрити – отвáрати	ослобòдити – ослобађати
ствòрити – ствáрати	претвòрити – претвáрати	понòвити – понáвљати

Глаголи са промјеном у основи рилечи – КРАТАК АКЦЕНАТ > ДУГ АКЦЕНАТ (СА ЈОТОВАЊЕМ): прозодијска и гласовна промјена у процесу творбе имперфективног глагола утиче на то да се и визуелном и аудитивном перцепцијом може уочити да је овај облик глагола дужи од перфективног. Уколико студент није у могућности да чује ову дистинкцију, или да је уочи визуелно јер се у оба глагола налази диграф (*йружиии* – *йружааии*), на имперфективни облик указује вокал „а”, као у претходним случајевима.

смѣстити – смѣштати	пружити – пружати
напустити – напуштати	пустити – пуштати

Глаголи са промјеном у основи ријечи – *-ийи* > *-ијаи* и *-аи* > *-ајаи*: додавање наставка *-ја-* у творби имперфективног глагола утиче на његово продужавање.

убити – убијати	одустати – одустајати	растати – растајати
добити – добијати	развијати – развијати	одвити – одвијати
одбити – одбијати	састати – састајати	пристати – пристајати
остати – остајати	стати – стајати	настати – настајати

Глаголи са промјеном у основи ријечи – продужавање основе ријечи различитим наставцима: промјене које се дешавају у основи ријечи, али и додавање различитих наставка на творбену основу, утичу на то да је облик имперфективног глагола дужи од перфективног.

почети – почињати	однети – односити	изнети – износити
навести – наводити	довести – доводити	умрети – умирати
донети – доносити	узети – узимати	пренети – преносити
пасти – падати	купити – куповати	сести – седети

Глаголи са инфинитивом на *-ћи*: сви перфективни глаголи са инфинитивом на *-ћи* краћи су од својих имперфективних парњака, иако су већином настали процесом префиксације. Код неких од њих данас се и не препознаје мотивни глагол (*наћи, доћи, исћи*...). Уколико је мотивни глагол са инфинитивом на *-ћи* имперфективан, перфективност се постиже префиксацијом (*сећи – иресећи, шећи – ирошећи*...).

доћи – долазити	постићи – постизати	помоћи – помагати
наћи – налазити	истаћи – истицати	повући – повлачити
отићи – одлазити	истећи – истицати	избећи – избегавати
ући – улазити	стећи – стицати	извући – извлачити

На основу приказаних резултата, визуелном и(ли) аудитивном перцепцијом могуће је закључити да су имперфективни облици глагола дужи од њихових перфективних парњака, што је последица различитих морфо-фонолошких промјена у основи глагола.

Перфективни облици глагола дужи су од њихових имперфективних парњака само у једном случају – ако су настали процесом префиксације.

Глаголи са суфиксом *-ну* увијек су перфективни, без обзира на то да ли су дужи или краћи од својих имперфективних парњака.

У случајевима када оба глаголска вида имају исти број словних карактера, без диграфа или разлике у дужини акцента, вокал „а” указује на имперфективни облик глагола.

5. Закључак

Компликована структура система глаголског вида, и са творбеног и са семантичког становишта, условљава њено отежано усвајање у настави српског као страног језика. Није реално очекивати да ће страни студенти, на нижим, па и на средњим нивоима знања српског језика, успјети да разликују видске парове и да их правилно примјене на исти начин као што савладавају друге граматичке системе (падежне облике, глаголска времена, граматички род и број, компарацију придјева итд.), који имају затворен систем граматичких морфема.

Страни студенти се са видским паровима глагола сусрећу већ на самом почетку учења српског језика (*куиџиџи – куйовиџи, усџаџи – усџајаџи, сџремиџи – сџремаџи, раџиџи – ураџиџи...*), јер се велики број ових парова налази у лексичком минимуму српског као страног језика (Крајишник 2016). Студенти, уочавајући морфо-фонолошке промјене у односу на мотивни глагол, разумију да оне доводе до промјене у временској одредници глагола, односно свршености или несвршености радње. Углавном проналазе еквивалентну вриједност у свом матерњем или другом страном језику, која је, у већини језика, детерминисана употребом другог глаголског времена.

Оно што је студентима већи проблем јесте промјена значења видских ликова као последица перфектизације или имперфектизације, а то је врло је сложен, изнијансиран и комплексан процес, о чему је доста писано у стручној литератури.⁹ За бројна значења која произилазе из оваквог процеса страни студенти често не налазе еквивалентне вриједности у свом матерњем језику и новонастале ријечи морају усвајати као нову лексику са новим значењима (*сеџаџи – сесџи – сеџеџи, сџаџи – сџеџаџи – сџејаџи...*).

9 Уп. Грицкат, И. (1985). Одлике глаголског видског парњаштва као се-мантички индикатори, *Зборник Маџице срџске за филологију и линџ-вистџику*, XXVII–XXVIII, 197–203.

Клајн, И. (2011). Видски парови у лексикографској перспективи, *Глас САНУ CDXVIII*, Одељење језика и књижевности, књ. 27, 51–83.

Вељковић Станковић, Д. (2013). Могућности примене когнитивног приступа у настави српског језика (на примеру обраде граматичке категорије глаголског вида), *Научни сасџанак славистџа у Вукове дане*, 42/3, 85–113.

Дешић, М. (1985). Полисемија и српскохрватски глаголски вид. *Научни сасџанак славистџа у Вукове дане* 14/2, Београд, 1985, 75–85.

И након „овладавања” значењем видских ликова (тако што су их научили као нове ријечи), страни студенти се и даље суочавају са њиховом адекватном употребом у одређеном језичком контексту: *Када користиш њерфективни, а када имѡерфективни глагол?* Овим питањем се јасно исказује потреба за систематизацијом овог језичког система, као и свих других система у српском језику.

Малобројна правила о употреби одговарајућег видског лика, која укључују употребу одређених квалификатора (глагола, прилога, везника итд.), често су „нестабилна” и подложна промјенама у зависности од тога које се значења жели исказати. Упркос томе, предавач треба да упозна студенте са њима и да их се, у увјежбавању овог система, придржава у што већој мјери не одступајући, при том, од природности језичког исказа. Са тим циљем се осмишљавају бројне вјежбе које, обично, подразумеивају реченице са наглашеним и усмјереним значењем ка свршености или несвршености радње, у које је потребно уписати одговарајући видски лик из понуђеног видског пара или низа глагола. Да би студенти правилно одговорили на овај захтјев, потребно је и да знају одговор на друго питање: *Како да ѡреивознам који је од ова глагола ѡерфективан, а који имѡерфективан?*

Резултати истраживања приказани у овом раду указују на то да постоје извјесне законитости које могу олакшати студентима препознавање видског лика у понуђеним видским паровима: визуелном перцепцијом могуће је на основу графемског састава два глагола уочити њихову видску карактеристику. Перфективни глаголи су краћи (осим уколико имају префикс, што студенти прилично лако уочавају); глаголи са суфиксом *-ну* увијек су перфективни; у случају да оба глагола имају исти број графема, вокал „а” који се појављује у основи глагола указује на то да имперфективан.

С обзиром на то да су у систем глаголског вида укључена четири аспекта – морфолошки, синтаксички, лексички и семантички, очигледно је да је овај компликовани систем тешко објаснити страним студентима, поготово ако њихов матерњи језик, или Л2 не припада словенској породици језика. Као што је речено, сусрет са овом глаголском категоријом евидентан је већ на почетном нивоу учења и не треба га избјегавати. Потребно га је уводити у складу са основним правилима употребе користећи најфреквентније глаголе који су у свакодневној употреби (*кућивати/кућивати, ићи/гоћи/оћивати, писати/написати, устивати/устивати...*), у једноставним реченицама са очигледним, недвосмисленим и дистинктним значењем. На овај начин ће се студентима приближити значење времена које одређује глаголски вид (на лексичком нивоу) и у исто вријеме омогућити им да ову глаголску категорију контрастирају са исказивањем времена у њиховим језицима (на синтаксичком нивоу).

Сагледавајући постепено значај глаголског вида у српском језику, студенти уочавају и богатство значења нових ријечи, које често не постоји у њиховим матерњим језицима.

Литература

- Вујовић, Д. (2018). Префиксација глагола у систему творбе речи. *Књижевност и језик*, LXVI/ 1–2: 39–47.
- Драгићевић, Р. (2020). *Грамаџика у ојлегалу семантике*. Београд: Чигоја штампа.
- Клајн, И. (2002). *Творба речи у савременом српском језику*. Београд: Завод за уџбенике, Институт за српски језик, Матица српска.
- Клајн, И. (2006). *Грамаџика српској језика за сѣранце*. Београд: Завод за уџбенике.
- Крајишник, В. (2016). *Лексички ѣрисѣуј српском као сѣраном језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Попова, З. Д. (2006). Категорија славјанског глаголног вида: дискуссии, возможные решения. *Јужнословенски филолој* LXII: 233–251.
- Симић, Р. (2001). *Српска ѣрамаџика I*. Београд: МХ Актуел.
- Спасојевић, М. (2015). *Двовидски ѣлајоли у савременом српском језику*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет.
- Стакић, М. (2009). Видски ликови глагола на -ћу у српском језику. *Српски језик*, XIV/1–2: 119–134.
- Станојчић, Ж. & Љ. Поповић (1997). *Грамаџика српској језика. Уџбеник за средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Brero, V. (1986). Metodická interpretacija kontrastivne analize izricanja svršenosti u hrvatskom ili srpskom i talijanskom jeziku. U: P. Vučković (ur.). *Zbornik radova sa savetovanja „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog”*. Београд: Institut za strane jezike – Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja grada Beograda, 56–60.
- Mrazović, P. (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Tošović, B. (1995). *Stilistika glagola*. Wuppertal: Lindenblatt.

Vesna Krajišnik

VERB ASPECT IN SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Summary

The paper points out the complexity of the system of verb aspect in the Serbian language and indicates difficulties that foreign students face in learning and using it. In that process, three basic questions are articulated: what the difference between aspectual pairs is, how different aspectual forms of verbs are made, and how the appropriate form of the verb can be recognized visually. Answers to the first two questions can be found in numerous studies, but the explanations given there are nuanced and very complex for foreign students to master. That is the reason why in the teaching process there is a necessity to simplify and reduce explanations to basic rules and systems. As an answer to the third mentioned question, it is considered that there is no possibility of visual recognition of the visual character of the verb.

However, results of the research presented in the paper clearly show that there are rules which allow foreign students to distinguish perfective from imperfective verbs among the offered visual pairs based on their graphological structure and regardless of their meaning.

Key words: verb aspect, Serbian as a foreign language, word formation.